

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

В. Д. Карпуша

«17» листопада 2025 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів докторської дисертації Коваленка Євгена Володимировича на тему «Державна економічна політика забезпечення енергетичної безпеки», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством

Рецензенти д.е.н., проф. Макаренко І. О., д.е.н., проф. Пімоненко Т. В., д.е.н., проф. Рекуненко І. І. проаналізували докторську дисертацію Коваленка Євгена Володимировича та наукові публікації, в яких висвітлені основні наукові результати докторської дисертації Є. В. Коваленка, прийняли такий висновок щодо дисертаційної роботи на тему «Державна економічна політика забезпечення енергетичної безпеки».

1. Актуальність теми дослідження

Актуальність обраної теми обумовлена комплексом глобальних і національних викликів, що супроводжують сучасний розвиток енергетичного сектору та визначають пріоритети формування державної економічної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки. Зокрема, енергетична система України стикається зі значними загрозами, що посилюються руйнуванням енергетичної інфраструктури, високою залежністю від імпорتنих енергоресурсів та зобов'язаннями держави щодо реалізації стратегічних цілей декарбонізації та інтеграції до європейського енергетичного простору.

У цих умовах важливого значення набуває формування цілісної та комплексної державної економічної політики, орієнтованої на підвищення рівня енергетичної незалежності та забезпечення стабільного постачання енергоресурсів. Це зумовлює необхідність переходу від фрагментарного реагування на кризові ситуації до системного впровадження інституційних, економічних, технологічних й регуляторних механізмів підтримки енергетичної безпеки на засадах стійкості, інноваційності та адаптивності.

Як свідчить проведений аналіз, сучасні підходи до формування ефективної державної економічної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки тісно пов'язані із запровадженням економічних механізмів стимулювання інвестицій у диверсифікацію джерел енергії, розвитку низьковуглецевих технологій та

модернізації енергетичної інфраструктури. Важливою складовою даних процесів слугує активне запровадження цифрових рішень і Smart-технологій в управління енергетичними ресурсами, що забезпечують підвищення ефективності регулювання, прозорість прийняття управлінських рішень і здатність до своєчасної адаптації державної політики до динамічних викликів.

Враховуючи стратегічне значення енергетичної безпеки для національної економіки та стабільного розвитку, удосконалення державної економічної політики у цій сфері є необхідною умовою підвищення стійкості енергетичної системи, забезпечення її безперервного функціонування та створення передумов для стабільного соціально-економічного розвитку країни.

Актуальність проблематики удосконалення економічної політики у напрямку забезпечення енергетичної безпеки підтверджується системною та послідовною реалізацією державних ініціатив у цій сфері, що знайшли відображення у прийнятті стратегічних нормативно-правових документів: Енергетичної стратегії України на період до 2050 року (2023), Національного плану з енергетики та клімату на період до 2030 року (2024), Національного плану дій з енергоефективності (2021), Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року (2024), Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року (2024), Плану заходів щодо створення національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів (2025), Закону України «Про енергетичну ефективність» (2021) та інших нормативно-правових актів, спрямованих на зміцнення енергетичної незалежності й досягнення кліматичних цілей.

Таким чином, необхідність розроблення теоретико-методологічних засад, методичного інструментарію та практичних рекомендацій щодо формування державної економічної політики забезпечення енергетичної безпеки зумовлює актуальність і практичну значущість обраної Коваленком Євгеном Володимировичем теми дисертаційного дослідження.

2. Зв'язок роботи з державними чи галузевими науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота Коваленка Є.В. на тему «Державна економічна політика забезпечення енергетичної безпеки» виконана в межах науково-дослідних робіт Сумського державного університету. Зокрема, результати дослідження містяться у звітах за НДР, у яких автор брав участь як виконавець: «Розроблення фундаментальних основ відтворювального механізму соціально-економічного розвитку в ході Третьої промислової революції» (номер державної реєстрації 0118U003578); «Моделювання механізмів мінімізації розривів енергоефективності в контексті цілей сталого розвитку: комунікативна мережа взаємодії стейкхолдерів» (номер державної реєстрації 0120U102002); «Розроблення економічних механізмів підвищення енергоефективності та сталого розвитку відновлюваної енергетики у домогосподарствах України» (номер державної реєстрації 0122U001233); «Інноваційні трансформації в енергетиці для сталого розвитку та національної безпеки: smart-технології та

екологічна відповідальність» (номер державної реєстрації 0122U000788); «Економіко-математичне моделювання та технологій управління транскордонною енергобезпекою в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення» (номер державної реєстрації 0123U101920). До звітів за держбюджетними темами увійшли пропозиції автора стосовно розроблення механізму стимулювання розвитку відновлювальних джерел енергії; формування методичного інструментарію узгодження соціо-еколого-економічних протиріч для забезпечення мінімізації розривів енергоефективності країни; удосконалення методичних підходів до визначення драйверів розвитку відновлюваної енергетики у побутовому секторі; розробки механізмів Smart-трансформацій енергетичної галузі національної економіки; розвитку напрямків запровадження IoT у сфері управління процесами сталого розвитку та розвитку відновлюваної енергетики.

3. Особистий внесок здобувача

Здобувачем детально проаналізовано проблематику дослідження, сформовано й обґрунтовано основну ідею дисертаційної роботи, розвинуті теоретико-методологічні засади і методичне підґрунтя реалізації державної економічної політики забезпечення енергетичної безпеки. Автором здійснено періодизацію етапів становлення державної економічної політики забезпечення енергетичної безпеки, проведено структурування наукового доробку та узагальнено концептуальні основи державної економічної політики в контексті забезпечення енергетичної безпеки. Запропоновано підхід до класифікації загроз енергетичній безпеці країни. Розвинуто методичні засади формування державної економічної політики забезпечення енергетичної безпеки. Систематизовано ключові компоненти забезпечення надійного функціонування енергетичної системи в контексті управління національною економікою. Досліджено закономірності розвитку енергетичного сектору в умовах глобальних та локальних безпекових викликів.

Розроблено підхід до інтегрального оцінювання рівня енергетичної безпеки країни як інструменту корегування державної економічної політики. Проведено динамічний аналіз та кластеризацію країн ЄС та України за рівнем енергетичної безпеки. Охарактеризовано сутність державної економічної політики забезпечення енергетичної безпеки, здійснено порівняльний аналіз економічних інструментів її реалізації, досліджено їх роль у формуванні стратегій управління національною економікою, типізовано моделі взаємодії держави та бізнесу у сфері забезпечення енергетичної безпеки. Розроблено підхід до оцінювання впливу державної економічної політики у сфері забезпечення вуглецево-нейтрального розвитку на рівень енергетичної безпеки країни. Розвинуто науково-методичний інструментарій оцінювання впливу державного фінансування заходів з охорони довкілля на досягнення вуглецевої нейтральності країни та підвищення її енергетичної безпеки.

Розкрито сутність, роль і значення цифрових технологій у стратегічному розвитку енергетичного сектору, розроблено науково-методологічний підхід до

моделювання впливу цифрових технологій на рівень енергетичної безпеки країни, розроблено структурно-логічну схему Smart-регулювання енергетичного сектору, орієнтованого на забезпечення стійкості та оптимізації управлінських процесів у динамічних умовах. Визначено сутність, цілі, способи та етапи Smart-регулювання енергетичного сектору.

Узагальнено інструментарій оцінювання впливу параметрів економічного розвитку країни на динаміку її переходу до вуглецево-нейтрального розвитку, розроблено методологічні засади сценарного моделювання ключових векторів трансформації державної економічної політики на принципах кліматичної нейтральності, окреслено стратегічні і тактичні орієнтири її реалізації в Україні.

Результати наукового дослідження, які виносяться на захист, отримані автором особисто і знайшли відображення в опублікованих працях. Внесок автора у праці, опубліковані у співавторстві, наведено у списку публікацій.

4. Достовірність положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані у дисертаційному дослідженні

Аналіз дисертації, а також ознайомлення з публікаціями здобувача дають підстави зробити висновок про те, що наукові висновки, положення та рекомендації, сформульовані у дисертації, характеризуються належним рівнем обґрунтованості та достовірності.

У дисертації проведено аналіз наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних науковців стосовно складових державної економічної політики забезпечення енергетичної безпеки, проаналізовано законодавчі та нормативно-правові документи, статистичні дані вітчизняних та міжнародних організацій.

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети дисертації використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема логічного узагальнення та наукової абстракції, індукції і дедукції, порівняльного та статистичного аналізу; кусково-лінійної нормалізації, безрозмірної шкали бажаності Харрінгтона, мультиплікативної згортки, модифікований метод звичайної регресії найменших квадратів, тест на перехресну залежність, методи перевірки даних на стаціонарність, коінтеграцію та гетерогенність, панельної моделі узагальнених моментів, панельної регресії для моделі фіксованих та випадкових ефектів, головних компонент, агломеративний метод мінімальної дисперсії, методи кореляційно-регресійного аналізу, структурного, функціонального та компаративного аналізу.

5. Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційне дослідження Коваленка Є. В. містить нові наукові результати, що підкріплені емпіричними розрахунками.

вперше:

– запропоновано методологію сценарного моделювання ключових векторів трансформації державної економічної політики на засадах кліматичної нейтральності, яка враховує лінійні і нелінійні зв'язки між індикаторами,

характер та швидкість зміни позиції країни за рівнем економічної безпеки під впливом ендогенних та екзогенних факторів та забезпечує формалізацію критеріїв кластеризації країн, що дозволило виокремити сценарії забезпечення сталого енергетичного розвитку та визначити пріоритетні заходи, спрямовані на посилення адаптивної стійкості енергетичних систем, оптимізації системи інституційного управління та підвищення ефективності державної політики забезпечення енергетичної безпеки;

- розроблено структурно-логічну схему Smart регулювання енергетичного сектору, яка передбачає трансформацію цілей і завдань регулювання шляхом орієнтації на енергоефективність, автоматизацію управлінських процесів та інтеграцію багатовимірних ризик-факторів зовнішнього і внутрішнього характеру; виокремлення поряд із загальними специфічних принципів, а саме структурної та інфраструктурної стійкості, регіональної та локальної децентралізації, інноваційності; адаптивне корегування організаційних, економічних, адміністративних, соціальних та технологічних інструментів впливу на функціональні зони енергетичного сектору. Реалізація цієї схеми дозволяє підвищити функціональну ефективність енергетичного сектору, забезпечити стійкість та оптимізацію управлінських процесів у контексті динамічних викликів енергетичної безпеки;

- розроблено науково-методичні засади оцінювання впливу регуляторних інструментів на досягнення вуглецевої нейтральності країни та забезпечення її енергетичної безпеки, що базується на поєднанні індикаторів екологічного, енергетичного та економічного розвитку країни, спрямований на оцінку їх внеску у досягнення вуглецевої нейтральності та підвищення рівня енергетичної безпеки та дозволяє ідентифікувати найбільш пріоритетні інструменти реалізації державної економічної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки;

- запропоновано методичний інструментарій обґрунтування ключових векторів формування державної політики забезпечення енергетичної безпеки, що передбачає формалізацію взаємозв'язків між рівнем енергетичної безпеки та індикаторами розвитку цифрової інфраструктури і впровадження цифрових технологій на національному, корпоративному рівні і рівні домогосподарств. Це дозволило виявити закономірності у формуванні такої політики з урахуванням часових інтервалів, протягом яких їх вплив досягає максимального значення, встановити цільові орієнтири та забезпечити операціоналізацію цифрових інструментів у сфері управління енергетичною безпекою;

удосконалено:

- концептуальні засади обґрунтування ролі цифрових технологій у трансформації державної економічної політики забезпечення енергетичної безпеки, що відрізняються від існуючих ідентифікацією та систематизацією структурно-функціональних взаємозв'язків між передумовами їх впровадження, їх складовими елементами та ключовими компонентами державної політики. Це дозволило окреслити ключові вектори трансформації державної економічної політики та ідентифікувати її соціо-еколого-економічні наслідки;

– методичний інструментарій оцінювання рівня енергетичної безпеки країни, як інтегрального показника, який на відміну від існуючих ураховує нормалізовані значення індикаторів приведених до безрозмірної шкали бажаності Харрінгтона та відображає специфіку функціонування енергетичної системи в розрізі семи складових: ресурсна забезпеченість, доступність, ресурсоемність, компенсаторність, функціональна результативність, безпечність та інноваційність. Це дозволило окреслити коло активаторів та блокаторів забезпечення енергетичної безпеки та виділити кластери країн за рівнем їх готовності до переходу до вуглецево-нейтрального розвитку;

– методологічний базис державної політики забезпечення енергетичної безпеки, як процесу формування стійких взаємозв'язків між елементами систем, що досягається за рахунок: 1) постійної взаємодії суб'єктів, що забезпечують її формування та зростання з урахуванням ієрархії їх підпорядкування шляхом виділення статистичного, функціонального, відтворювального, ресурсного, протекціоністського та системного підходів; 2) класифікації загроз енергетичній безпеці за масштабом впливу, природою та тривалістю виникнення, характером походження; 3) розширення складових забезпечення енергетичної безпеки, що передбачають забезпечення надійного та стабільного енергопостачання; диверсифікацію джерел енергозабезпечення та формування незалежної енергетичної системи; модернізацію та розвиток енергетичної інфраструктури; стимулювання енергозбереження; урахування геополітичних аспектів у сфері енергетичної безпеки; забезпечення енергетичної ефективності та цінової сталості;

– концептуальні основи державного регулювання енергетичної безпеки країни в системі управління національною економікою як багатогранного і складного процесу забезпечення стійких взаємозв'язків між елементами системи, що передбачає використання широкого спектру економічних методів та інструментів, координацію зусиль органів державної влади, приватного сектору, громадських організацій та міжнародних партнерів для ефективного управління ризиками, забезпечення стабільного і надійного енергопостачання;

– концептуальні засади реалізації екологічної економіки як системи господарських відносин і процесів орієнтованих на забезпечення стійкої взаємодії між екологічними системами та економічним розвитком, з урахуванням екологічних обмежень, який спрямований на формування збалансованих довгострокових стратегій, що інтегрують екологічні принципи у прийняття економічних рішень для гармонізації соціально-економічного прогресу з екологічною стійкістю. Це дозволило ідентифікувати ключові напрямки екологічної економіки, визначити її основні компоненти та виділити ключові інструменти реалізації для забезпечення балансу між економічними та екологічними пріоритетами;

набули подальшого розвитку:

– структурування наукового доробку у сфері економічної політики забезпечення енергетичної безпеки, що відрізняється від існуючих системним поєднанням інструментів трендового, бібліометричного та компаративного

аналізів. Це дозволило виділити ключові етапи еволюції даного концепту, напрями розвитку енергетичної безпеки та виділити підходи до побудови державної економічної політики її забезпечення;

– класифікація моделей взаємодії держави та бізнесу у сфері забезпечення енергетичної безпеки, яка відрізняється від існуючих урахуванням багатовимірних параметрів: тип взаємодії, розподіл ролей, гнучкість у реалізації, методи регулювання, ризики реалізації, цільовий орієнтир та форми участі. Це дозволило ідентифікувати та описати такі моделі взаємодії, дослідити ефективність реалізації, окреслити специфіку та визначити ключові напрямки розвитку кожної з них;

– система принципів ефективного функціонування енергетичного сектору країни, шляхом виділення принципів цілісності та взаємозалежності, стійкості, ієрархічної підпорядкованості, функціональної взаємозалежності, інтегрованості, гнучкості та адаптивності, сталості, прозорості та залучення зацікавлених сторін, безперервного вдосконалення системи управління енергетичною безпекою та кліматичної нейтральності.

6. Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях, персональний внесок здобувача

Результати дослідження та основні положення дисертації опубліковано в 34 наукових працях загальним обсягом 23,49 друк. арк., з яких особисто автору належить 10,37 друк. арк., у тому числі 28 статей у наукових виданнях з економіки (з яких 20 статей у наукових фахових виданнях, 9 – у виданнях, що входять до наукометричних баз даних Scopus та/або Web of Science, 1 – у зарубіжному виданні), 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій (з яких одна публікація індексується наукометричною базою даних Web of Science).

7. Апробація результатів

Основні результати дисертаційної роботи реалізовано як практичні рекомендації в роботі окремих установ, що підтверджується відповідними довідками та актами.

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли практичне застосування в роботі окремих установ, що підтверджується відповідними довідками та актам.

Розроблені пропозиції щодо оцінювання впливу регуляторних інструментів держави на показники енергетичного розвитку країни, що дозволяє врахувати комплексний вплив інституційних та економічних детермінант забезпечення вуглецево-нейтрального розвитку на енергетичну безпеку країни упроваджено в діяльність АТ «СумиГаз» (довідка № 1899 від 19.12.2024 р.); щодо розвитку цифрових інструментів забезпечення енергетичної безпеки країни та визначення ролі Smart-трансформації в реформуванні енергетичного сектору України, зокрема у частині підвищення ефективності енергетичних процесів підприємств житлово-комунального господарства – у діяльність комунального підприємства «Місьководоканал» Сумської міської ради (довідка № 12002/01 від 9.12.2024 р.);

щодо удосконалення фінансових механізмів реалізації державної економічної політики України в напрямку підвищення її енергетичної безпеки – в діяльність Акціонерного товариства «Сумиобленерго» (довідка № 1/14961 від 13.12.2024 р.); щодо кількісного оцінювання рівня енергетичної безпеки країни та удосконалення інструментарію підвищення ефективності його забезпечення в межах інституційної, економічної та соціальної складових – у діяльність Департаменту розвитку громад, територій та інфраструктури Сумської обласної державної адміністрації (довідка №04.2-06/2958 від 13.12.2024 р.).

Матеріали наукового дослідження використовуються в освітньому процесі Сумського державного університету, зокрема через упровадження й оновлення змісту дисципліни «Економіка ресурсозбереження» (акт від 02.04.2025 р.).

8. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

За результатами перевірки дисертаційної роботи Коваленка Є. В. на наявність ознак академічного плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism встановлено коректність посилань на першоджерела інформації для текстових запозичень, а також ілюстративного матеріалу. Не виявлено випадків навмисних спотворень, ознак фальсифікації даних. Отже, порушень академічної доброчесності не виявлено.

9. Відповідність фаху

Дисертація Коваленка Є. В. за темою, предметом, об'єктом дослідження та змістом визначених завдань, науковою новизною та практичними результатами, теоретико-практичною цінністю відповідає спеціальностям 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством.

У ході перевірки дисертаційної роботи не виявлено зауважень щодо суті самої роботи.

УХВАЛИЛИ:

1. Дисертаційна робота Коваленка Є. В. на тему «Державна економічна політика забезпечення енергетичної безпеки» є завершеною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати. Робота характеризується єдністю змісту, послідовністю викладу матеріалу, відповідає принципам академічної доброчесності, засвідчує особистий внесок здобувача.

2. Зміст дисертації повною мірою висвітлено у 34 наукових працях автора, з них 20 статей у фахових наукових виданнях, 8 статей у зарубіжних наукових періодичних виданнях та у виданнях, що індексуються міжнародними наукометричними базами даних (Scopus та Web of Science), 6 матеріалів доповідей у збірниках праць конференцій (одна публікація індексується базою даних Web of Science).

3. Дисертація Коваленка Євгена Володимировича на тему «Державна економічна політика забезпечення енергетичної безпеки» відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р.

4. З урахуванням значення виконаної роботи та актуальності проведених досліджень дисертаційна робота Коваленка Євгена Володимировича на тему «Державна економічна політика забезпечення енергетичної безпеки» рекомендується до представлення на розгляд у спеціалізовану вчену раду Д55.051.06 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством.

Рецензенти:

Доктор економічних наук, професор,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і
оподаткування
Сумського державного університету

Інна МАКАРЕНКО

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу
Сумського державного університету

Тетяна ПІМОНЕНКО

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управління
імені Олега Балацького
Сумського державного університету

Ігор РЕКУНЕНКО